

PESNIŠKA SREDSTVA V PRVIH PREŠERNOVIH UMETNINAH POGLAVJE IZ BIOGRAFIJE V I. KNJIGI PREŠERNA FR. KIDRIČ

Gre za pesnitve iz 1824—1828: Lenora, Povodnji mož, Zvezdoglemam, Prophetischer Trost für den Traun im Jahre 1825 (Zarjovena d'vičica), Dekletam in njen nemški prevod. O zvezi teh pesnitev s Prešernovim doživljanjem sem govoril v lanskem letniku na str. 552.

Novi Prešernov odnos do slovenskega preporoda in slovenskega oblikovanja, ki je bil posledica velikih počitnic 1824, ni prihajal v spremstvu vseh gesel, ki jih je zahtevalo logično pojmovanje preporoda.

Nazor, da sme Slovenec oblikovati tudi v nemškem jeziku, če obvladuje jezik svoje „mačehe“ tako, da more v njem ustvarjati umetnine, se v Prešernu tudi po velikih počitnicah 1824 ni omajal. In tudi poslej ni videl nič neprimerne v svojem nemškem razgovornem jeziku v slovenski družbi ali v svojih nemških pismih slovenskim naslovljencem, kakor je tudi dejstvo predpravic nemščine v šoli in uradu na Slovenskem le resignirano ugotavljal, ne borbeno napadal. Rasla pa je v njem menda želja, slišati v veseli družbi poleg nemških tudi slovensko pesem.

Prešernove pesnitve iz 1824—1828 pričajo o pesniku, ki je bil predvsem lirik ter je obravnaval kot izrazit lirik tudi epsko snov. Ustvarjal ni dinamično, v momentanem izbruhu, ampak je pesnitve gradil statično, tako da je navadno pretekel daljši čas od pradoživetka in produkcijskega nastroja do izvedbe, od koncepcije do prvega zapisa, od prve variante do končne redakcije. Njegova močno erotična narava mu je silila v območje produkcijskega nastroja predvsem ljubezenske motive, zlasti v dobah, ko se je s seksusom boril. Prvi slovenski lirik je po bistvenih osnovah svoje duhovne strukture na naravnih, stvarnih temeljih: brez protesta se prepušča valovom človeških čuvstev, izbira le realne kon-

kretne momente in jih dviga v višji, a naravni red ter daje svojemu snovanju v jasni kompoziciji s preprostimi, a lahko umljivimi sredstvi umetniško obliko.

Študij prava je utegnil krepiti v njem nagnjenje za logiko in jasnost v oblikovanju.

Ob presojanju odnosov petindvajsetletnega novega slovenskega pesnika do onodobnega aktualnega problema sinteze med antično in moderno, t. j. romantično poezijo, je treba upoštevati troje dejstev: da je Prešeren pač bil estetski, a ne romantičen tip človeka; da je bil njegov svetovni nazor že povsem različen od nazora dunajskih romantikov; da je vsaj 1825—1828 poznal antično, klasično literaturo bolj od moderne. Medtem ko so mu bila glavna antična literarna dela s Horacijev poetikom vred še precej dobro znana, je bilo njegovo poznanje romantičnih del eklektično, a poznanje specialne romantične literarne teorije po vsej priliki precej površno. Če je pravilna domneva, da se je rajši učil ob čitanju literarnih del kakor učenih ali nejasnih literarnih teorij, potem je to umljivo. Za svetovalce v vprašanih poetike je imel poleg Langejeve knjige o grškem in latinskem verzu ter Gottholdove o antični in nemški pesniški umetnosti morda še kakšen priročnik o nemškem verzu, n. pr. Grotefendovega (1820), Dilschneiderjevega (1823) ali Heysejevega (1825), medtem ko več gesel specialne romantične poetike najbrž sploh ni bilo predmet njegove pažnje, n. pr. transcendentalnost, mističnost poezije; simbol in mitologija; atektoničnost oblike itd. Komajda so ga vznemirjali izrazi, kakor: „kaos“ (prasila), iz katerega ustvarja pesnik, „organični duh“, ki ima določeno „središče“ (jedro), svoje „mikrokosme“ — umetnine, ki so organizmi zase.

Toda nikoli se ne sme prezreti, da gre za prvo izpričano slovensko tvorno osebnost take veličine, kateri doba in vplivi temeljnih osnov ne morejo preusmeriti, dasi jim morajo dajati svoj obraz ter jih utegnejo ali poglobiti ali tudi obsoditi k mirovanju.

Nazor romantikov, da spada med lastnosti pravega pesnika zlasti notranji ogenj, poseben dar, si je mogel Prešeren tem lažje osvojiti, ker izvajanja Horacijeve epistole o pesništvu temu niso nasprotovala.

Izbira snovi je že v prvih Prešernovih pesnitvah po večini v skladu z romantiko, ki je naglašala produkcijsko občutje, elementarnost, pomen individualnosti in ceno doživljanja na osnovi zahteve, da bodi literatura po vsebini le izpoved.

Odmevi ljubezenskega doživljanja v prvih ohranjenih Prešernovih pesmih ne pričajo o podoživljanju velike strasti ali o pritisku hude tuge. Solze v Zvezdogledih, edini naravnostni ljubezenski izpovedi med temi

pesmimi, so pač izposojeno konvencionalno sredstvo. Kljub občutni hladnosti ljubezenskega čuvstva, ki veje iz njih ter se kaže tudi v grožnjah in opominih, so pa pesnitve iz 1824—1828 vendar glasne priče, da je videl pesnik v ljubezni elementarno silo človekovega življenja, kateri se morata oba spola vdano pokoriti.

Predstav iz ozračja gostilniške kvante ali namigavanj na kakršnokoli grobo seksualno predstavo bi vsaj v ohranjenih Prešernovih pesmih iz 1824—1828 zaman iskali; morda se jih je pesnik izogibal zavestno in zato, ker je hotel v ambicioznem oblikovanju ostati častilec devištva in oboževalec veljavne morale.

Probleme pesniške oblike je reševal Prešeren deloma po geslih antike, deloma po zahtevah moderne, a vedno le tako, kakor je zahtevala njegova duhovna struktura.

Da je naglasno prozodično načelo za slovenščino primernejše kakor antično kvantitetno, so mu kazali tako dotakratni slovenski verzi kakor nemške poetike, ki so naglasni princip često vneto hvalile.

Značilno je, da si je Prešeren za ohranjene pesnitve iz 1824—1828 iz antične poetike izposodil le „Anakreontovo mero“, medtem ko je sicer iskal moderne kitice po nemškem vzorcu. Ako je pravilna domneva, da si je ob Zoisovem prevodu Lenore določil nalogo, udomaćiti pri Slovencih čim več pesniških oblik, je verjetno, da je imel v mislih predvsem moderne oblike, ne antičnih, izvzemši morda heksameter. Ni pa dovoljen sklep, da bi bil Prešeren romanske oblike, ki so jih uvajali nemški romantiki v zmislu gesla o univerzalnosti poezije, a razlagali tudi Diltschneider, Grotefend in Heyse, v tej dobi načeloma odklanjal: utegnil jih je rabiti v izgubljenih pesnitvah iz 1824—1828.

Važnosti načela, ki se odraža jasno že v prvih njegovih pesnitvah: da naj se skladata verz in kitica z vsebino in pesniško panogo, se je mogel Prešeren domisliti tako ob čitanju Horacijeve epistole kakor ob študiju romantikov.

Bistvo pesniških zvrsti, ki jih je hotel uvesti pri Slovencih, je Prešeren, kakor vse kaže, po velikih počitnicah 1824 vedno zopet študiral, a bolj ob delih kakor po teoretičnih razpravah.

Predstavniki umetne balade, ki je bila nova, šele petdeset let stara tvorba, so mu bili pač predvsem Bürger, Goethe in romantik Uhland. Dobro je opazil v Lenori zvezo med kretanjem jezdeca in ritmom pesmi: tudi v Povodnjem možu označata tako ritem kakor stava rim kretanje, a to v taktu viharne plesa. Prva slovenska umetna balada pa opozarja obenem še na posebno pesnikovo oblikovalno silo: na verz je utegnil postati pozoren ob Bürgerjevem „Leonardo und Blandine“ ali ob Grote-

fendu oziroma Dilschneiderju, ki oba opozarjata, kako ponazoruje nemški klasicist Ramler z amfibrahiji valujoče kretnje Inone v vodi, kitico pa je ustvaril Slovenec sam po figurah nekega plesa.

Za obliko lirske pesmice Prešernu pač ni bilo več treba posebnih študij: oblika za trohejsko kitico kupleta Zarjovena d'vičica mu je bila predložena s češko pesmijo, za pesem Dekletam je vzel kitico, ki je bila pri starejših in modernih nemških pesnikih zelo običajna.

Antično in nemško anakreontsko poezijo je Prešeren poznal iz šole. Gotovo mu ni šlo toliko za uvajanje neživljenjske nemške rokokojske poezije iz 1740—1760, ki so jo gojili okoli 1824 tudi pri Nemcih le še redki epigoni, kolikor za poskus v anakreontskem verzu, ki se mu je zdel primeren za posnemanje.

Prešernov odnos do slovenskega jezika je 1824—1828 v glavnem romantičen. Že sklep, da začne oblikovati tudi v materinem jeziku, se povsem sklada z romantičnim nazorom o pomenu in o ceni vsakega jezika, čeprav se je razvil iz drugačne osnove. Bil pa je Prešeren 1824 pred čisto drugačnim jezikovnim problemom kakor večina evropskih romantikov, ki so začeli ustvarjati v svojem materinem jeziku. Medtem ko si je mogel n. pr. nemški romantik ustvarjati primeren pesniški jezik tako, da je ustaljeni in izklesani literarni jezik bogatil z besednim zakladom in metaforami iz srednjeveške literature ali lokalnih govorov, Prešeren ni našel slovenskega literarnega jezika, ki bi mogel biti adekvaten izraz za vse subtilnosti njegovega doživljanja. V tej zadregi je imel samo en izhod: da nasloni svoj verz na edini govor, katerega vse intimnosti je poznal, namreč na vrbenjsko gorenjščino, a le površno pazi, da ne pride s pravili Kopitarjeve in Metelkove slovnice ter morda še z normami Vodnikove ali Ravnikarjeve proze preveč v navzkrižje.

V tem časovnem romantičnem okviru je pa vendar vrsta značilnosti, ki pričajo, da je bilo Prešernovo pojmovanje tiste umetniške oblike, s katero je hotel izpodbadati k razmišljanju o vsebini, vendarle prej klasično kakor romantično: enotnost v mnogoterosti; zmisel za bistvenost; notranja monumentalnost; tektoničnost; koncentriranost in logika v zapovrstnosti; skladnost in logično ravnoesje posameznih kompozicijskih delov; naravna nazornost in ekonomska poraba okrasja; čut za primerenost in finost izraza; jasnost celote in posameznih delov.

Matematična simetrija, ki jo kaže kompozicija Zarjovene d'vičice, more biti le slučajna, ker bi jo morali drugače srečati tudi v ambicioznih umetninah te dobe, ne samo v priložnostni igrački.

Za prevajalce je sprejel Prešeren ob Lenori načelo, da je treba prevajati po možnosti doslovno. Za izpremembe nekaterih podrobnosti v

pozorišču ga je pridobil deloma Zoisov prevod, katerega je imel med prevajanjem nedvomno pred očmi, deloma pa tudi želja, biti Slovencem razumljiv: kakor Zois je nadomestil predstavo zidanih stopnic pri srednjenemški hiši z domačo klopjo, a trkanje z vratnim obročkom s trkanjem prstana na okno.

Po pesniška sredstva metafor je segala Prešernova fantazija 1824 do 1828 v isto območje, ki sta ga napovedovali že prispodobi v pismu staršem z dne 24. maja 1824.

Pridevniki in podobe v Bürgerjevi Lenori mu niso delali težave, ker so mu bile brez iskanja na voljo zveze kakor „blede zvezde“, „svetla“ ali „bleda luna“, „skrbna mati“, „groba noč in strah“ itd. Težkoče je umel premostiti z domačo, splošno umljivo in nazorno podobo: strahovi mu kakor Zoisu „bilje godrnjajo“, mežnar naj „zakroži pesem“. Osnova zamenjavi mrtvaških „Raben“ z „orli“ in ponočnih „Unkenrufe in Teichen“ s „tuljenjem sove v mraki“ je pač spet želja, da bi dobil sredstvo, ki poveča prav v Slovencu občutje groze. Spretno podomačil, in to v skladu s Zoisom, je tudi onomatopoeične medmete. Če je moral vriniti novo primero, je domača in točna: reiten schnell — ko blisk let' mo. Kako zavestno se je izogibal nenavadni metafori, kažejo „Lilienhände“, ki so ponašene s „prebelimi rokami“.

V izvirnih pesnitvah iz 1824—1828 so Prešernu pridevniki vedno domači in stvarni, njihov namen brez naporov umljiv: brhka Zalika, zala Zalika, lepe Ljubljanke, vesele device; dobro leto, dobrotno sonce, lažniva pratika; svetle zvezde; rumena miza, zelena lipa; daljna Turčija; zijalast ptiček; milo stokati, prebridko jokati, sladko se smejati.

Njegove metafore, tako preproste primere kakor izdelane prispodobе, so nazorne, naravne, točno na eno oznako usmerjene in skoraj vedno vzete iz območja takih pojavov v naravi in življenju, ki jih je utegnil tudi preprosti Vrbenjec opaziti in v prenesenem pomenu rabiti ali vsaj razumeti: togota neba, ki budi šum vetrov in suje točo; strune, trobente, gosli pojejo; pod soncem; mreža, omrežiti; smrt miru; srebro — lesketanje; zvezde — dekličje oči; danica — najlepša deklica; kraljica — najlepša plesalka; dišeča lilija — fantovemu srcu najdražje dekle; cvetoče rožice, jutrnja rosa — minljivost dekliške lepote; perutnice, vihar — hitrost plesa; fantič, ki računa in ne seže po ptičku na limanici — oklevajoča deklica. Neprimerno več podob mu daje oko kakor uho. A nikoli ga veselje nad domislico ne zavede, da bi z neprikladno metaforo rušil celotnost in ubranost.

Biblijska mana — minljivost dekliške lepote je bila razumljiva tudi večini kmetov, a „Jakobs Sprossen“ so posebnost nemškega prevoda,

medtem ko ima slovenski izvirnik le umljivejše „Izraelce“. Samo učnemu čitatelju je bila torej v slovenskih tekstih iz 1824—1828 umljiva le Armida iz Tassovega epa „La Gerusalemme liberata“, primera za čarnokrasno, nevarno kòketo v Povodnjem možu.

Medtem ko je Zalika konkretno ime prve znane Prešernove Lavre in torej ne zgolj oznaka za „zalo deklico“ v zmislu anominacije ali pri-glasja, je prva znana Prešernova besedna igra s posebnim pomenom bržčas v tistem verzu Povodnjega moža, ki ga piše pesnik: Prešerna se brani. Verz utegne vsebovati namreč namigavanje, da se je Dolenčeva Zalika branila pesnika. „Izza zida Jakec“ v Zarjoveni d'vičici opozarja, kakih točnih konkretnosti se je Prešeren že rad posluževal. Traunov oče je imel v Ljubljani hišo „Hinter der Mauer“.

Obenem je pokazal avtor, zlasti v Zvezdogledih, tudi zmisel za anti-tezo, v Povodnjem možu za vlogo dvogovora, v Zarjoveni d'vičici za vlogo samogovora: na antitezo je utegnil postati pozoren ob grških in latinskih govorih ali novejši literaturi, oblika fingiranega monologa pa v liriki ni redka.

Vsi odsevi dobe in literarnega šolanja, ki jih srečujemo v obliki Prešernovih pesnitev od 1824 dalje, ne morejo zabrisati osnovnih črt osebnosti, o katerih pričajo tako vsebina kakor tista intimna, samo oseb-nosti lastna pesniška sredstva, ki dajejo vsebini čar umetnine. Jasno je, da Prešeren že v prvih ohranjenih svojih pesnitvah ne govori le sebi in maloštevilnim odbrancem, ampak domačemu človeku, v prvi vrsti vsem kmetiškim sinovom med inteligenco.

Zelo zanimivo bi bilo vedeti, v kakšnem pomenu je rabil Prešeren 1824—1828 nemške izraze: Romantik, romantisch, Romantiker in v kakšen osebni odnos do njih se je sam v tej dobi stavil. Ako je pravilna domneva, da je romantično teorijo le površno poznal, a dunajske roman-tike zaradi njihovega svetovnega in političnega nazora mrzel, potem je tudi verjetno, da se samega ni imenoval romantika ter da je rabil izraz „romantisch“ v istem zmislu, v katerem so imenovali Schillerjevo „Jung-frau von Orleans“ — „romantische Tragödie“ ali v Ljubljani Castelli-jevega „Psa“ — „historisch-romantisches Drama“ in Holbeinovega „Tirana“ — „historisch-romantisches Schauspiel“.

Svojo literarno miznico je Prešeren tudi sedaj nerad odpiral tujim očem. V Trenzu je moral videti pač velikega prijatelja, da mu je v šol-skem letu 1825./1826. pokazal svoj zvezek pesmi ter sprejel predlog, naj ga pokaže še Kopitarju. Čop tudi o tem zvezku 1824—1828 ni nič zvedel.

POGLAVJE O ŽENSKI IZOBRAZBI

K. O Z V A L D

Največ krivde, skoraj bi dejal tragične krivde za sedanji izredno težavni položaj naših žensk, mater in hčerá, je v tem, da niso za življenje tako pripravljene, kakor bi bilo res treba. Življenje se je namreč v zadnjih sto letih ali kaj v gospodarskem, političnem in socialnem pogledu izpremenilo kar do tal; a ženski naraščaj smo kljub temu vzgajali in ga še vzgajamo tako, kakor da je ostalo vse pri starem. In tako je nazadnje zares prišlo, kar je moralo priti — da je dandanašnji docela novi način življenja s čisto svojevrstnimi potrebami in zahtevki prehitel dekleta nekako podobno tistim svetopisemskim devicam, ki niso bile prav nič pripravljene na prihod ženinov. V lanskem zasedanju banovinskega sveta so se na primer slišali zelo ostri glasovi ne le proti temu, da je po naših osnovnih šolah število *učiteljic* znatno višje od števila učiteljev, ampak vobče proti učiteljicam, češ da niso kos danim nalogam, zlasti ne v „izvenšolskem“ delu. Tudi to je pač nekoliko dokaza, da vprašanje ženskega naraščaja dandanes ni nekaj, kar bi imelo živec samo v dinamiki gospodarskega življenja.

Pri predavanjih na univerzi rad napeljem tako, da imata slušatelj in slušateljica priložnost, rekel bi, na svoji koži neposredno občutiti, da jedro vprašanja, ki ga tu ali tam načenjam, niso morda prazne marnje, ki ne bi zadevale nikogar, temveč nekaj, kar poseza s svojim zmisлом v živo življenje. In o priliki sem razpravljaj o poklicni izobrazbi, se pravi o usposabljanju mladega rodu za plodovito izvrševanje poklica. Naglašal sem, da razmere dandanes tudi žensko čedalje bolj silijo k udejstvovanju v poklicu. Pa sem v tej zvezi stavil vsej predavalnici vprašanje: kaj pravite, ali je upravičeno, da se dekleta pripravljajo tudi za izvrševanje „akademiških“ poklicev, zlasti za bodoče profesorice? A odgovor? No, fantje na primer so malce sramežljivo priznali, da ne bi nasprotovali tovarišicam, ko bi jim od njih ne pretila — konkurenca!

Dà, *ženska konkurenca* moškimi! Za tem grmom tiči zajec. Toda ali je res tako, da hodi sodobna ženska v poklicnem življenju moškemu na pot? Ali bodi res ženski zaprta pot vsaj do „višjih“ poklicev?

Še iz takih ust, da bi človek ne pričakoval, slišimo včas, da je ženska „prirodno“ bitje in da ji ne pritiče beseda v duhovnem, to je kulturnem življenju. Toda ta argument je tako plitev, da se ne izplača nanj odgovarjati, čeprav je menda pred letom dni še sam Mussolini v nekem časopisnem članku pozival, naj se mu imenuje le ena žena, ki bi zares kaj pomenila n. pr. v slikarstvu, glasbi, zgodovini, filozofiji. Ali kdor

hoče tukaj zares nekaj povedati, mora poseči globlje, vse „do dna“ življenja, tako po priliki, kakor je E. Spranger na nekem predavanju govoril o *kulturnih nalogah ženske in o višji deklinški izobrazbi*.¹

Pred vsem drugim se moramo namreč vprašati: kaj pomenijo *ženske sile v celoti* današnje kulture? Komur so dane oči, da pazljiveje gleda svet in življenje, se pač ne bo obotavljal priznati, da nobeden izmed tistih človeških opravkov, ki jim je pretežno lasten duhovni značaj (znanstvo, umetnost, tehnika, vzgojstvo, socialna skrb . . .) in ki jih izvršuje od nekdanj moški, ne izključuje že kar načeloma žensk od sodelovanja, češ, to in to ni za žensko pamet. Res da na primer v našem cerkvenem življenju velja še danes zahtevek „mulier taceat in ecclesia“, a v protestantsko cerkev recimo se danes tudi že puščajo ženske kot — duhovnice. Toda niti tega ne smemo prezirati, da je kultura v vseh dobah izkazovala ter izkazuje še zdaj na sebi take strani, ki so jih ustvarile — ženske z docela posebno močjo svojega bitja in žitja. Kajti iz tega, česar se ženska loti z vsem svojim bistvom, bo vsekdar nastalo nekaj ženskega; a na tem, kar koli vzame moški v roke, n. pr. vzgojo ženske mladine, ostane vedno bolj ali manj viden moški pečat. In tako se torej dá zmiselno govoriti o „ženski“ kulturi, saj jo lahko vidiš, če gledaš z odprtimi očmi, nikar pa ne o „psihologiji ženske“, ki je znanost dosedaj še nima.² Samo da se dandanašnja ženska premalo ali večinoma najbrž nič ne zaveda te „ženske“ kulture!

Masaryk je globokoumno dejal: „O ženskem vprašanju vobče ne more biti govora, kakor se tudi ne more govoriti o moškem vprašanju. Žensko vprašanje ni zgolj ‚žensko‘, ampak je tudi moško, otroško, skratka: *kulturno*, človeško. — Korist in napredek družbe zahtevata, da bodi slednja pot ženi odprta in naj bo ženi mogoče se uveljaviti povsod, kjer bi njeno delo bilo v prid družbi.“³

Oba, moški in ženska, sta potemtakem poklicana, da služita kulturnemu življenju, samo vsak po svoje. A bistvena razlika med obema je v tem, da je moškemu v kulturnem dejstvovanju vedno v mislih *delo* (ustvarjanje dobrin in odkrivanje vrednot), a ženski *življenje*,⁴ in sicer življenje poedinca prav tako kakor socialnih skupin. Za to trditev ne bi

¹ E. Spranger, Die Kulturaufgaben der Frau und die höhere Mädchenbildung (v reviji „Deutsche Mädchenbildung“, 6. l., 1930., 1. zvezek).

² Glej E. Spranger, Die Idee einer Hochschule für Frauen und die Frauenbewegung. 1916. Str. 55. in sl.

³ „Žena in dom“, revija za slovensko ženo. 5. l., 1934., št. 2, str. 64.

⁴ Ta Sprangerjeva teza je zame tako prepričevalna, da sem jo vzel za rdečo nit svojim izvajanjem in zaključkom ter avtorju mestoma sledim. (Glej njegov zgoraj omenjeni članek o kulturnih nalogah ženske.)

mogel navesti nazornejšega primera, nego je prežalostni bitek naših rudarjev: mož, sin, brat . . . globoko spodaj v rovu koplje „črni diamant“ — največkrat s preziranjem življenja; a žena, mati, sestra . . . se po svoje „ubada in upira“ za telesno blaginjo kruh služečega delavca, to je za njegovo in njegove rodbine življenje.

Nikakor pa s tem ne trdim, naj bi bilo glavno področje ženske „kultura doma“ ali negovanje drugih: moža, otrok, bolnikov, socialne pomoči potrebnih itd. Ne! Kajti *vsa* njena bit izpričuje izraziti, odločni pravec k življenju, k čuvanju življenja — tudi izven domače hiše in v čisto duhovnih ali kulturnih plasteh našega bitja in žitja. In tega naša doba nujno potrebuje. Življenje sodobnega človeka ni več taka celota in enota, kakor je bila še v dobi naših očetov in praočetov, ko sta na primer kmetski sinko ali kmetška hčerka lepo po malem rasla v trdno tradicijo domače hiše in njenega življenja. „Za njiu ni bilo ne problematike ne razočaranja: saj jima je kar od početka stalo vse jasno in kakor nekaj samo ob sebi razumljivega pred dušo.“⁵ Mi moderni ljudje pa živimo vsi, če hočemo ali nočemo, v „potisočrjenem“ taktu, ki ga brezobzirno tolče noč in dan tvorniški stroj. Živimo namreč v dobi, ki jo označujejo načelo delitve dela in vedno bolj „specializirani“ poklici. A delodelja se drži svojevrstno prekletstvo: niti eden izmed poklicev, ki obratujejo po tem načelu, ne zahteva več celega človeka (preden je n. pr. čevelj v moderni tvornici „fix und fertig“: reže, strga, lepí, zabija, vošči . . . na njem nekaj tucatov delavcev), ampak samo še njegovo roko ali nogo ali oko ali razum . . . in prav tako tudi nobeden sodobnih, specialistovsko usmerjenih poklicev ne pušča človeka več celega. Zato pa je sedanjí človek razklan po duši in prav tako je razklana sedaj človeška družba. Razklana pa je tudi sedanja kultura, ki tiči v hudi — „krizi“. „Konkurenca!“ To je beseda besed v svetovnem redu stroja, neusmiljena konkurenca od poedinca do poedinca, od skupine do skupine vse tja gor do blaznega tekmovanja narodov. Ali pa „rekord!“ do brutalnosti, vsepovsod, ne le med sportniki. Tudi v tem oziru bi lahko rekli s pesnikom: „Ne združenja, ločitve zdaj so časi . . .“

Proti vse preveč usodno razkrajajočim težnjam sedanjega življenja ni drugega zdravila, nego bi bile „kulturnosintetične“, to se pravi: spajajoče, združujoče, skupaj držeče sile. Ali drugače rečeno: nekaj takega, da *hladi* in *celi*, kjer se je ljudem kaj utrgalo v duši, da *pomaga* življenju poedinca in zajednice, kadarkoli in kjerkoli peša ali medli „ponižano in užaljeno“, da *strnjuje* celoti v prid, kar sili na primer v obliki socialnega razkroja narazen, da ublažuje (z obzirnim, vljudnim, taktnim . . . po-

⁵ E. Spranger, Die weibliche Jugend in unserer Zeit. 1932. Str. 80 in 81.

stopanjem) napetosti v dušah in med njimi, n. pr. tiste, ki jih porajajo zavist, sovraštvo, nevolja . . . Itd. Toda odkod take sile vzeti? Moški, po svojem bistvu razumsko usmerjeni moški jih ne premore. Kajti vodilo razuma ali intelekta je: preračunati, „kalkulirati“, obvladati! Kjer si bodi: človeka, prirodo, trg, svet . . . Zato je živi vrelec kulturnosintetičnih sil samo — *ženska* s svojim k celoti in enoti življenja obrnjenim „taktom“, ki ji čestokrat kar čudovito vodi besedo in roko, kadar dani položaj zahteva, da se to in to dejanje izvrši v prid enotno celotnega človeškega življenja. Fr. W. Förster na primer poroča, da nastavljajo po ameriških veletvornicah radi „socialne agentinje“, ki znajo z največjim uspehom zabranjevati, da ne pride vsak hip do karambolov med delavci in voditelji delovnih obratov.

Neposredno obrnjenost k življenju pa najbolje izpričuje silno razviti čut za *odgovornost in pripravljenost za žrtve in odpovedi*, kar je ženi dano v neprimerno večjem obsegu kakor moškemu. A to se ne pravi nič manj, nego da je ženina duša pristen vrelec npravstvotvornih ali *moralotvornih* sil, ki imajo za življenje naroda največji pomen. Ta ali oni narod je lahko da kar najbolje napredoval, recimo v gospodarstvu, tehniki, znanstvu . . ., toda vse to je in ostane nekaj nedodelanega, dokler se ne ustvarijo hkratu še take oblike človeškega *sožitja*, ki ustrezajo človeškemu dostojanstvu (beda v dobi kapitalistične razbrzdanosti, socialni prepad med raznimi plastmi človeške družbe, nebrižnost za doživetja v tuji duši . . .). Izza prejšnjega stoletja smo tukaj krivi „dokaj zamud“, zakaj razvoj naše kulture ali, bolje rečeno, civilizacije je drvel s tako brzino naprej, da ga ustvarjanje „etosa“ ali morale, ki bi ustrezala temu napredku, ni moglo dohajati. Nemara da je zgolj moško gledanje sveta in življenja že predolgo in preveč izključno določevalo kulturni stil. A zgodovina uči, da narod propade, če ne ustvarja v novih oblikah življenja tudi občeveljavnih npravstvenih norm ali moralnih obvez, ki jih zahteva „novo“ življenje.⁶

Ustvarjanje takih do celote naravnanih, „konstruktivnih“ pogojev življenja je „prerogativa“ ali prednost *ženske* od vekomaj. To je tisto kulturno poslanstvo, ki ga že pred dvema tisočletjema v Sofoklejevi tragediji naglašala Antigona v prelepem stavku: „Ne da bi z drugimi vred sovražila, ampak da bi skupaj z drugimi ljubila — zato sem se bila rodila.“ In Prešeren je v tem zmislu ustvaril večno ženski lik Bogomile, ki je oznanjevalka — „ljubezni vere in miru in sprave“ ter harmonično dopolnjuje enostransko moški usmerjeno miselnost Črtomirovo.

⁶ Glej Sprangerjev članek o kulturnih nalogah ženske.

V usposabljanju deklet za tako, prepotrebno udejstvovanje v kulturnem življenju vidim bodočnost („happy end“) za ženski naraščaj. A da me kdo napak ne razume! Ženski naj se ne zapira načelno noben poklic, toda vanj naj stopi povsem pripravljena in izvršuje naj ga — kot *ženska*, ne pa da bi se šla kakorkoli spakovat v moško potvoro. Kaj takega je namreč — življenjska zabloda, usodna življenjska zabloda. In prav v takem kopiranju moškega je po mojem presojanju glavni razlog za bojda upravičeno naziranje, da se na primer profesorice po gimnazijah niso obnesle.

Še posebno poglavje pa je tukaj *osnovnošolska učiteljica*, ki bi se morala dandanes globoko zamisliti ob tehle besedah, ki jih je zapisal eden izmed naših najbolj dalekoglednih pedagoških praktikov, profesor J. Šolar, ocenjujoč dr. Jerajevo knjigo „Naša vas“, češ: „Vsak izobraženec, ki ima ali hoče imeti opraviti z ljudstvom po naših vaseh, ali je morda celó kot duhovnik ali učitelj poklican, da mu je vzgojitelj in učitelj, mora (Jerajevo) knjigo dobro poznati in se iz nje navzeti zlasti tega, česar mnogim najbolj manjka: ljubezni in spoštovanja do premnoge sicer nerodne, a plemenite in res lepe poteze v naši kmetijski kulturi. Nihče je ne bo smešil in preziral, kdor ji bo pogledal do dna, a zato je treba resnične izobrazbe in ne le polovičarskega mestnega laka. Živimo v času, ko se usodno večja prepad med izobražencem in preprostim človekom. — Če ne bomo poskrbeli tu za neko premostitev z razumeva-jočim spoznavanjem vaških razmer, bo naša vas v kratkem čisto zapuščena.“

Ženski pokret je v zadnjih desetletjih poklical na plan žensko z novo podobo. Samo da to ni nemara sedanja ženska, ki se udejstvuje v poklicu in zahteva svoje pravice, temveč ženska, ki je zanjo značilna — zavest *socialne odgovornosti*, se pravi: čut, da se mora *žrtvovati* v prid skupnosti ter ji *služiti*.

In ta mlada zavest nam bodi kažipot po cestah času primerne- ga obrazovanja ženske mladine. Reči hočem: dekleta pripravljamo kaj prida za bodočnost le tedaj, kadar jih izobrazujemo tako, da bodo danes ali jutri povsem kos svojim kulturnim nalogam. V ta namen pa ni dovolj, ako si v šoli, delavnici, doma . . . izoblikujejo tiste občečloveške sile duha in roke, kakor moški, temveč dati se jim mora prilika, da čim bolj razvijejo to, kar imajo v sebi *čisto* (specifično) *ženskega*, zlasti čut za kulturno vest. Jamstvo za njihov uspeh v življenjski borbi je samo v tem, da bodo svoje mesto povsod izpolnjevale tako, kakor zahtevajo oni kulturni interesi ljudske celote (n. pr. v vzgojstvu, politiki, socialnem življenju, upravi, zdravstvu . . .), ki jim moški ne more ustreči.